

FELTÖRT PECSÉTEK

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 362 o.)

A weidenai hadifogolytáborból 1942. július 6-án megszökött két francia tiszt: de la Roncière főhadnagy és de Lannurien hadnagy. Illegálisan átlépték a szlovák határt, ahonnan Magyarországra, majd tovább Franciaországba akartak eljutni; Szered község határában azonban szlovák csendőrök letartóztatták őket. A hét napos elzárás letöltése után a pozsonyi Központi Állambiztonsági Hivatal, nem kis meglepetésre, menedéket adott a két franciának, és lakóhelyükül Nagyszombatot jelölte ki. 1942. november 27-én, félve egy esetleges letartóztatástól megszöktek Nagyszombatból. Magyarországról azonban nem sikerült tovább jutniuk, internálták őket.

A Magyarországot fenyegető német megszállás elől a két francia tiszt szeretett volna vissz térni Szlovákiába; ám már nem csak róluk volt szó: a magyarországi táborokban, üzemekben dolgozó franciák tucatjai akartak velük tartani. Ekkorra, 1944 nyarára, a szlovák bábáram lakosságának és hadseregének nagy része torkig volt a nacionalista elképzelésekkel. A Szovjetunióban szervezett és a hegyekben ledobott partizánok népszerűsége és befolyása egyre nőtt. A pozsonyi ellenálló csoportok tudomást szereztek a franciák szándékáról, és segítettek nekik átjutni Szlovákiába, ahol csatlakoztak A. P. A. Veliesko partizánandárához. A franciák száma gyorsan emelkedett, és mikor 1944 augusztusában kirobbant a Szlovák Nemzeti Felkelés, a dandáron belül már önálló századot alkottak de Lannurien százados vezetésével.

E maroknyi francia — katonák és civilek vegyesen — küzdelmének, helytállásának, szenvedéseinek állít emléket Chňoupek könyve, tükrözve egy új kor új szemléletét. Az író nem törekszik maximális történelmi hűsége; ezt egyrészt a föllelhető (levéltári és egyéb) anyagok, források meglehetősen csekély száma, másrészt az író céljai is megmagyarázzák. Az „így történt” helyett az „így is történhetett” az igazibb megállapítás. Chňoupek nem dokumentumok alapján kíséri végig napról napra, hétről hétre a franciák sorsát és harcait, nem fűzi láncra gondos történésként az eseményeket a kezdettől a menekülésig. Olyan szlovák partizánok, ellenállók sorsán és tevékenységén keresztül mutatja be a franciákat, akik egykor valamilyen kapcsolatba kerültek velük. Az elbeszélés formáit állandóan változtatja: interjúk a még élő tanúkkal, levelek, dokumentumokra támaszkodó leírások követik egymást. Az egyes részek önállóan, „novellaként” is megállnák a helyüket, ami összekapcsolja őket, az a franciák személye. A beszámolók

visszaemlékezések természetesen szubjektívák, de éppen ez a szubjektivitás az, ami nagyban hozzájárul a könyv objektivitásához. Hiszen a szerző célja nem az idealizálás: „Szerepüket, mint a szlovák néppel együtt küzdőket, amikor az fegyvert emelt a fasizmusra, sem felnagyítani, sem elhallgatni nem szabad. Fel kell jegyezni tetteiket, lettek légyen akár a történelem hősi jelene felfokozott eseményeinek a formálói, akár a főcselekmények peremén lejátszódó, talán örökre felejtve maradó történések ismeretlen szereplői” mondja Chňoupek az Utószóban. És valóban: a második világháború más gigantikus ütközeteihez, Sztálingrádhoz, Kurszkhoz, Normandiához, El-Alameinhez, Monte Cassinóhoz képest valóban halvány pontocska a maroknyi francia helytállása a szlovák nemzeti felkelésben. De az ilyen tetteket nem is világtörténelmi mércével kell vizsgálni, csupán emberivel. Miért vállalták ezek az emberek a szenvedést, a megpróbáltatást, a fájdalmat, a halált? Miért hagyták ott a magyarországi internálótáborok viszonylagos békéjét és csöndjét, ahol talán nyugodtan kivárhatták volna a háború végét? Miért vállalták a harcot egy idegen ország szabadságáért, mikor hazájuk földjén már a győztes fölszabadító hadseregek meneteltek? E kérdések alapján lehet és kell megítélnünk a francia partizánok tettét.

A szlovák nemzeti felkelést végül Loepner altábornagy csapatai fölszámolták, a partizánok, köztük a megmaradt franciák, visszahúzódtak a hegyekbe, hogy ott várják be (a remélnél lassabban) előretörő szovjet csapatokat. A német repülőgépekkel és Tigrisekkel szemben a partizánok bátorsága és könnyű kézfegyverei végül kevésnek bizonyultak. Az ellenállás azonban nem szakadt meg: állandó bátor akciókkal továbbra is hozzájárultak a fasiszta német hadsereg agóniájának gyorsításához. A franciák is folytatták az egyetlenlén küzdelmet, mindaddig, míg éhesen, lerongyolódva, félig megfagyva Losoncnál meglátták az első szovjet katonákat. A szovjet katonákat, akik a megmenekülést és a szabadságot jelentették.

Ez a könyv eredetileg nem könyvnek készült. A felkelés tizedik évfordulójára, 1954-ben jelent volna meg riportsorozatként egy folyóiratban. És úgy talán jobban megállta volna a helyét. Mert így, könyvben, kissé erőszakosan összegyűrva, nem igazán meggyőző. Stílusával szerzője egész biztosan nem kerül be az irodalmi Pantheonba. Ami mégis széppé és olvasásra érdemesé teszi az a szándék: a pecsétek föltök-

résének szándéka. A riportsorozathól ugyan is csak töredékek jelentek meg végül 1954-ben; az idő akkor még nem érett meg rá. „Ami tabu volt, egyelőre tabu maradt. A szuvjektív még nem hátrált meg az objektív elől. A pecséteket a levéltárakban még nem törték föl.” Nos, mára talán elérkezett a pecsétek föltörésének ideje, utat tört magának egy nyitottabb, őszin-

tébb szemlélet. Chňoupek könyve legalábbis ezt bizonyítja. A múlt szépítés (és befektetés) nélküli föltárása a történészek kötelessége népünkkel és a szomszéd népekkel szemben. És ez itt, Közép-Európában, talán kétszeresen is érvényes.

Pálosfalvi Tamás

GERÉB SÁNDOR—HAJDÚ PÁL

AZ ELLENFORRADALOM UTÓVÉDHARCAI 1956. XI—1957. III.

(Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 232 o.)

A szerzők az Előszóban megfogalmazzák, hogy bár október 23-ának kezdő jelszava: „Lenin útján előre!” volt, az események mégis ellenforradalomba torkolltak. A revizionisták tevékenysége, illetve az MDP egykori vezetőinek politikai hibái, a törvénysértések olyan helyzetet teremtettek, amely kedvezett a szocializmus külső és belső ellenségeinek: lehetségessé vált az „aki magyar, velünk tart!” agresszív jelszóval jelentős tömegek sikeres megtévesztése. A letűnt világ visszatéréséről ábrándozók most jutottak először fegyverhez.

Az újjáéledt koalíciós- és a gombamódra szaporodó egyéb pártok illetve szervezetek a polgári demokrácia különféle irányzatait képviselték. Megjelent Mindszenty is. Éles harc folyt a hatalomért, az irányvonal meghatározásáért.

Fegyveres harc tört ki.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány azonban, amely mögött azonnal felzárkóztak a népköztársasághoz hű erők — a Szovjetunió internacionalista segítségével — energikusan látott hozzá az ellenforradalom felszámolásához.

A szerzők szűkebb időszakok szerint haladnak az események kronológikus sorrendjére támaszkodva. Az első fejezetben az ellenforradalom fegyveres erejét taglalják. Úgyes tollal mutatják be a fegyveres csoportok kialakulását, szervezkedését, majd az „embrionális állapotban” már meglévő válságot, amely a forradalmi erők eszmélésével egyidőben szülte meg robbanásszerűen e csoportokat, s okozott az ellenforradalomra oly jellemző eszmei zűrzavart. Ezután elemzik az ellenforradalmi csoportok erejét és szerepét november elején. Megállapítják: „Csupán katonai szempontból

vizsgálva az ellenforradalmi fegyveresek létszámát, szervezettségét és fegyverzetét, könnyen belátható, hogy létezésük csúcspontján, november 3-án sem voltak alkalmasak egy nagyobb reguláris erő feltartóztatására.” Hozzáteszi azonban, hogy — a budapesti körülményeket figyelembe véve — a legkorszerűbb csapatoknak is igen kellemetlen ellenfelei lehetnek volna ezek az „alakulatok”, ha a lakosság támogatását élvezik. Kitérnek a továbbiakban a SZER-hez fűződő kapcsolataikra, valamint az érintkezés felvételére a magyar emigrációval, különös tekintettel a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségére. Nagy Imre és társai győztesnek kiáltották ki az ellenforradalmárokat és beengedték őket — hivatalosan is — a hatalom sáncaiba. Ezután — s ez az ellenforradalmárok részéről logikus lépésnek tudható be — megpróbálták fegyveres erőiket konszolidálni. A következő lépés már nem volt logikus, de annál jellemzőbb! A katonai vezetőik, pl. Király Béla és Maléter Pál, harcot indítottak egymás ellen az elérhető beosztásokért. Tették mindezt a hamis nemzeti egység illúziójának háttérben.

A második fejezetben a szerzők az ellentámadás kezdetéről, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány megalakulásáról és első intézkedéseiről írnak. Ez a fejezet mutatja be, hogyan jutott esődbe a „Nemzetőr Főparancsnokság”. Körtépet rajzolnak arról is, hogyan cselekedtek az üzemi őrségek s az egyetemi nemzetőrségek. Igaz, kevesen fordították fegyverüket az első percekben az ellenforradalmárok ellen, viszont az is kétségtelen, hogy zömükben passzívák maradtak. Vagy szétszéledtek — s ez nagyon jellemző volt —, vagy a kommunisták bántalmazásának megakadályozása után vonultak el. A szovjet alakulatok ezekben a napokban éjjel nem harcol-